

Kosiek, Zuzanna

"Studies in the Development of Agricultural Economics in Europe", Joosep Nou, Uppsala 1967 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 14/3, 544-546

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Janie z Kolną usiłuje się nadać wartość historycznego faktu. Nie jestem przekonany, czy nasz patriotyzm musi pociągać za sobą odejście od właściwej proporcji w ocenie zasług podróżników poszczególnych krajów.

Mam również wątpliwości, czy tego rodzaju *Poczet* — jako zestawienie sylwetek poszczególnych podróżników — jest najlepszą formą popularyzacji historii odkryć geograficznych. Publikacja ta zyskałaby niewątpliwie na przejrzystości i wartości, gdyby opisane w niej sylwetki zostały umieszczone w granicach określonych epok historycznych (np. średniowiecze, epoka wielkich odkryć, epoka wypraw badawczych i badań wnętrza kontynentów), z podaniem ogólnej charakterystyki tych epok. Natomiast wstęp mógłby się ograniczyć do zreferowania ogólnych prawidłowości w rozwoju horyzontu geograficznego.

Forma graficzna jest interesująca, choć pozostanie tajemnicą wydawnictwa, dlaczego na miniaturowych mapkach nie podane zostały pełne szlaki opisywanych wypraw.

Józef Babicz

Joosep N o u, *Studies in the Development of Agricultural Economics in Europe*. Uppsala 1967, ss. 611 *.

Historia ekonomiki rolnej, a w szczególności dzieje doktryn ekonomiczno-rolniczych, posiadają dość bogatą literaturę. Wszystkie jednak dotychczas publikowane prace na ten temat oraz inne, zajmujące się zagadnieniami polityki ekonomiczno-rolniczej oraz organizacją administracji i rachunkowości rolnej, ujmowały wspomniane zagadnienia w sposób regionalnie lub chronologicznie zawężony. Dotyczy to wybitnych prac takich autorów, jak Orvin (1938), Proni (1939), Bak (1945), Aresvik (1951), Frauendorfer (1957), Haushofer (1958), Lom (1958) oraz szeregu innych, publikujących głównie w ostatnich kilkunastu latach.

Estończyk J. Nou, zajmujący się zagadnieniami ekonomiki rolnej, ogłosił już w 1964 r. wyniki swoich badań nad ekonomiką rolną krajów wschodniej Europy, a obecnie, jako pierwszy w tak szerokim zakresie, podjął próbę przedstawienia rozwoju myśli ekonomiczno-rolniczej w całej Europie. Dokonał tego w oparciu o bardzo obszerną literaturę przedmiotu oraz kontakty z imponującą liczbą 60 konsultantów i informatorów (m. in. Polaków, którymi byli: J. Kubica, R. Mantuffel, Z. Wojtaszek).

Praca podzielona została na 11 rozdziałów, z których pierwszy poświęcony jest koncepcji pracy i historii jej powstania, a drugi omówieniu stanu badań i literatury przedmiotu. W następnych autor omawia kolejno rozwój doktryn ekonomicznych w poszczególnych krajach, łącząc umiejętnie ten sposób ujęcia zagadnienia z zachowaniem porządku chronologicznego. Tak szeroko zaplanowane badania wymagały jednak przyjęcia z góry pewnych ograniczeń (okres dawniejszy do połowy XVIII w. potraktowany został marginesowo). Za początek nowoczesnej myśli ekonomiczno-rolniczej w dzisiejszym jej rozumieniu autor uznał sformułowania Quesnaya i Mirabeau oraz słynne prawo zmniejszającego się przychodu z ziemi, wysunięte przez Turgota.

Pierwszym rolnikiem-ekonomistą, mającym już przygotowanie praktyczne i wszechstronną znajomość zagadnienia, był A. Young, pionier postępu i niestrudzony propagator nowoczesnych metod gospodarowania. Podjął on nie tylko próbę teoretycznego usystematyzowania wiedzy rolniczej, lecz zainicjował również badania nad kształtowaniem się wielkości produkcji towarowej w rolnictwie, rozpa-

* Rozprawa ukazała się jako t. 33 rocznika „Lantbrukshögskolans Annaler”.

trując ją jako kryterium wielkości gospodarstw. Zmiany, jakim uległo rolnictwo w latach działalności Younga i uważanego za twórcę nowoczesnego rolnictwa A. Thaera, przyniosły pierwsze sformułowania, których ślady przetrwały w burżuazyjnej ekonomice rolnictwa do naszych czasów.

Po szczegółowym omówieniu poglądów Thaera oraz przełomowej pracy J. Thüнена *Der isolierte Staat*, szerzej omawia autor dorobek tzw. „nowej szkoły” i innych ekonomistów, nawiązujących do koncepcji Thüнена (F. Aeroboe, T. Brinkman), działających już w początku XX w. Pracę kończą rozdziały poświęcone samodzielnym koncepcjom ekonomiczno-rolniczym Szwajcara E. Laura, Włocha A. Serpieriiego i uczonych rosyjskich, głównie A. Czajanowa.

Jak z tego przeglądu widać, rola poglądów najwybitniejszych ekonomistów rolnych została przez autora podkreślona szczególnie mocno. Na ich tle niknie niekiedy wielu mniej wybitnych działaczy na tym polu. Słabo zostały zarysowane warunki społeczne, w jakich ci pierwsi tworzyli. Ten sposób podejścia do zagadnień historii poszczególnych dyscyplin naukowych, stosowany zresztą często, pozwolił autorowi wyznaczyć tylko główne linie rozwoju koncepcji ekonomiczno-rolniczych.

Dla czytelnika polskiego najbardziej interesujące są te fragmenty, które Nou poświęcił polskiemu rolnictwu i naszej myśli ekonomiczno-rolniczej. Nie jest ich zbyt wiele, lecz niektóre zasługują na szczególną uwagę. W odniesieniu do czasów dawniejszych Nou wspomina o autorach dzieł rolniczych: K. Kluku, K. Kniaziewiczu i P. Świątkowskim, oraz o działaczach politycznych i społecznych: H. Kołłątaj i S. Staszicu. Spośród ekonomistów, którzy zajmowali się zagadnieniami rolnictwa, wymienia A. Popławskiego, H. Strojnowskiego i W. Strojnowskiego. Lakoniczna wzmianka o M. Oczapowskim, zaopatrzona określeniem „polski Thaer”, nie odpowiada wadze, jaką przywiązujemy do jednego z pionierów nowoczesnego polskiego rolnictwa, propagatora ekonomicznych metod gospodarowania na roli, zaczerpniętych wprawdzie z doświadczeń światowych, wzbogaconych jednak własnym dorobkiem.

Największą uwagę estońskiego autora zwróciła postać wybitnego polskiego ekonomisty Juliusza Aua. W literaturze polskiej brak jest szerszego omówienia jego poglądów. Również Nou nie daje pełnej analizy działalności naukowej i poglądów Aua, jednak po raz pierwszy omawia szeroko rolę Aua jako krytyka poglądów Liebiga. Dowiadujemy się więc, że jego znana w Polsce publikacja krytykująca teorię statyki Liebiga (*Liebig's Lehre von der Bodenerschöpfung und die national-ökonomischen Bevölkerungstheorien dargelegt und kritisch untersucht*), wydana w 1868 r., stanowiła tylko fragment obszernej rozprawy złożonej na konkurs ogłoszony w 1865 r. przez Akademię Rolniczą w Bonn-Poppelsdorf¹. Udział w tym konkursie przyniósł mu nagrodę, a opublikowany fragment stanowił podstawę habilitacji.

Te nowe szczegóły do udziału Aua w krytyce teorii, która już wówczas była kwestionowana, nie byłyby tak ważne, gdyby nie porównanie pewnych dat. Au pisał pracę w latach 1866—1867 i ogłosił jej fragment w 1868 r., całość zaś w 1869 r. Również uznawana za pierwszą uargumentowaną rozprawę z teorią statyki Liebiga praca A. Mayera *Das Düngerkapital und der Raubbau* ukazała się w Heidelbergu w 1869 r. Mayer — uważany przez wszystkich niemal zagranicznych autorów za pogromcę Liebiga i teorii o bezwzględny zwrocie glebie składników mineralnych pobranych przez rośliny — przyznał, według Nou, że zagadnienie, któremu poświęca swą pracę, zostało już wcześniej rozwiązane przez Aua. To pierwszeństwo polskiego uczonego zostało przemilczane przez naukę niemiecką i nie do-

¹ Pełny tytuł rozprawy brzmiał: *Die Hilfsdüngemittel in ihrer volks- und privatwirtschaftlichen Bedeutung*. Heidelberg 1869.

strzeżone przez uczonych polskich. Rozwinięty przez Aua model zwiększenia intensywności dla gospodarstwa rolnego — stawia go nie tylko w rzędzie najwybitniejszych ekonomistów rolniczych polskich, lecz i światowych.

Nie miejsce tutaj na omawianie całości zapomnianego dorobku naukowego Aua, wspomnieć jednak należy, że obok wyżej wymienionych prac w języku niemieckim, artykułów w *Encyklopedii rolnictwa* oraz podręcznika rachunkowości, Au przeprowadził w 1865 r. w „Dzienniku Rolniczym” analizę związku konsumpcji z produkcją i opracował na jej podstawie własną teorię kryzysów. Zajmował się również rozwojem rolnictwa z punktu widzenia społeczno-politycznego („Gazeta Rolnicza”, 1866 r.) oraz przedstawiał związki zachodzące między rozwojem społecznym a wzrostem produkcji materialnej („Economista”, 1869 r.). Prac tych nie zna autor omawianej książki. Nie zwrócili na nie uwagi również polscy historycy rolnictwa.

Wracając do omawianej publikacji, warto jeszcze wspomnieć o jednym Polaku, którego działalność Nou wspomina częściej. Należy miejsce znaleźć mianowicie prof. Stefan Moszczeński, którego autor uważa za wybitnego ucznia J. Pohla. Naturalnie, te wzmianki i fragmenty dotyczące Polaków nie są elementem zasadniczym całości publikacji. Ich uwypuklenie wydaje się jednak słuszne na tle dotychczasowych praktyk stosowanych na tym polu, głównie przez badaczy niemieckich.

Ocena pracy Nou wypada więcej niż pozytywnie. Pierwsze w literaturze światowej ogólne ujęcie całokształtu dziejów doktryn ekonomiczno-rolniczych stanowi punkt wyjściowy i przykład dla podobnego typu opracowań historii innych dziedzin ekonomiki rolnictwa.

Zuzanna Kosiek

Rechenpfennige. Aufsätze zur Wissenschaftsgeschichte. Festschrift für Kurt Vogel. Forschungsinstitut des Deutschen Museums für die Geschichte der Naturwissenschaften und der Technik. München 1968, ss. 239, ilustr. 16.

Profesor Kurt Vogel, dobrze znany specjalista w zakresie historii matematyki, zwłaszcza starożytnej, wydawca, komentator i autor wielu świetnych prac z tej dziedziny, otrzymał od swych uczniów i współpracowników na 80 rocznicę urodzin prezent jubileuszowy w postaci zbioru rozpraw zatytułowanego *Rechenpfennige*, co po polsku znaczy *Liczmany*.

Spośród 13 rozpraw, jakie liczy ten tom, 8 poświęconych jest historii matematyki. H. Gericke podaje przegląd historii równań stopnia 2 i wyższych i pokazuje, jak doszło w nauce algebry od stawiania konkretnych zadań do skonstruowania abstrakcyjnych struktur algebraicznych. Pierwszą księgą *Almagestu* zajmuje się W. Petri, korygując m. in. w wielu miejscach niemiecki przekład Manitiusa. Na podstawie wnikliwej analizy filologicznej dwóch miejsc w pismach indyjskiego matematyka Aryabhaty (500 r.n.e.), K. Elfering wykazuje — wbrew dotychczasowym poglądom — że podane w tych miejscach wzory na objętość ostrosłupa oraz na objętość kuli są prawidłowe.

Sprawę przenikania wiadomości algebraicznych z Italii do Niemiec w drugiej połowie XV w. obszernie omawia W. Kaunzer. O filiacjach między zadaniami algebraicznymi u Diofanta, Cardana, Bombellego i Viète'a pisze K. Reich. W dziele *Methodus fluxionum et seriorum infinitarum* (napisanym w 1671 r., ale wydanym dopiero w 1736 r.), Newton zajął się problemem wyznaczenia krzywizny krzywej płaskiej — pisze na ten temat K. Stiegler. Wreszcie K. Goetschi przedstawia metodę, jaką stosował Euler do zmiany szeregów na ułamki łańcuchowe.